

**ДО ПРОБЛЕМИ ВИМОГ, ЩО СТАВЛЯТЬСЯ ДО КАНДИДАТІВ
НА СЛУЖБУ В ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Розглянуто вимоги до віку, стану здоров'я, фізичної підготовки, моральних, ділових і інших якостей кандидатів на службу в органи внутрішніх справ. Проведено порівняльний аналіз національного законодавства і законодавства закордонних країн у даній сфері.

Рассмотрены требования к возрасту, состоянию здоровья, физической подготовке, моральным, деловым и другим качествам кандидатов на службу в органы внутренних дел. Проведен сравнительный анализ национального законодательства и законодательства зарубежных стран в данной сфере.

Requirements to the age, level of health, physical training, moral, business and other features of candidates for service in internal affairs agencies are researched. Comparative analysis of national and foreign legislation in this sphere is conducted.

Служба в органах внутрішніх справ є надзвичайно специфічним та відповідальним різновидом трудової діяльності, що визначає особливе правове становище службовців цих органів серед інших категорій працівників. З огляду на зазначене до кандидатів на службу в органи внутрішніх справ ставляться підвищені вимоги. Насамперед це вимога щодо належності до громадянства України (ст. 17 Закону України «Про міліцію», п. 3 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів УРСР від 29 липня 1991 р. № 114).

Вважаю наведену вимогу до кандидатів на службу в органи внутрішніх справ виправданою, оскільки громадянство слугує гарантією необхідної лояльності особи до держави, що особливо важливо для правоохоронної сфери, де має місце державна таємниця. Також аргументом на користь цього слугує аналогічна практика закордонних країн. Так, у США до більшості поліцейських департаментів приймаються на службу тільки громадяни США; до кандидата в спеціальні агенти Федерального бюро розслідувань (ФБР) ставиться вимога володіння громадянством США або Північних Маріанських островів [1, с. 109, 111]. Вимогу щодо наявності громадянства у претендента на зайняття посади в поліції вимагає законодавство Італії, Іспанії та Португалії [2, с. 151].

У той же час у Швеції тільки керівні посади у правоохоронних установах заміщуються громадянами країни. У Франції допускаються до участі в конкурсах на зайняття посад в апараті правоохоронних структур представники країн ЄС [3, с. 183].

Національне законодавство до кандидатів на службу в органи внутрішніх справ ставить ще і вікові вимоги. Так, відповідно до п. 3 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, на службу в органи внутрішніх справ приймаються особи, які досягли 18-річного віку.

У світовій практиці до претендентів на зайняття посад у поліцейських органах також ставляться вікові вимоги. Так, віковий стандарт для зарахування до поліції США має певні коливання від штату до штату. Наприклад, мінімальний вік для прийняття на службу до поліцейського департаменту Нью-Йорка 21 рік, а максимільний – 29 років; Лос-Анджелеса відповідно – 21 і 34; Філадельфії – 19 і 35. Для прийняття у ФБР претенденти повинні мати вік від 23 до 35 років. Незважаючи на встановлення верхньої вікової межі в США є випадки прийняття на роботу в поліцію осіб більш старших вікових груп [4, с. 135–136]. До поліції Німеччини приймаються особи у віці від 17 до 27 років [5, с. 99]. Мінімальний вік для зайняття посад у поліції Англії, Уельсу і Північної Ірландії 18,5 років. У деяких службах встановлена верхня вікова межа від 29 до 45 років [6, с. 24]. У Швеції ж забороняється вікова дискримінація при доборі кандидатів на правоохоронну службу; верхньої вікової межі як умови прийняття на роботу не існує [3, с. 183].

Слід зазначити, що, встановлюючи нижню вікову межу для кандидатів на службу в органи внутрішніх справ, національний законодавець не встановив її верхньої межі. У той же час Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ (п. 7) встановлює такі вимоги до граничного віку перебування на службі: особи рядового і молодшого начальницького складу (чоловіки – 45 років, жінки – 40 років). Особи середнього і старшого начальницького складу – 45 років, полковники міліції та полковники внутрішньої служби – 50 років, генерал-майори міліції, генерал-майори внутрішньої служби, генерал-лейтенанти міліції та генерал-лейтенанти внутрішньої служби – 55 років, генерал-полковники внутрішньої служби – 60 років. Уявляється, що вимоги до граничного віку перебування на службі можна розглядати як верхню межу прийняття на службу до органів внутрішніх справ України.

Для кандидатів на службу в органи внутрішніх справ встановлюються додаткові вимоги до стану здоров'я. Так, п. 3 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ та ст. 17 Закону України «Про міліцію» за-

кріплює, що на службу в органи внутрішніх справ приймаються особи, здатні за станом здоров'я виконувати покладені на них обов'язки. Вимоги до стану здоров'я кандидатів на службу в органи внутрішніх справ конкретизуються в Порядку проведення військово-лікарської експертизи і медичного огляду військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу в системі МВС, затвердженому наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 лютого 2001 р. № 85 (далі – Порядок). Так, ступінь придатності до служби в органах внутрішніх справ визначається на підставі відповідних статей та граф Розкладу хвороб і фізичних вад (додаток 1 Порядку) з урахуванням Пояснень щодо застосування статей Розкладу хвороб і фізичних вад, що визначають ступінь придатності до служби в органах внутрішніх справ (додатки 2 та 3 Порядку). Наприклад, кандидати на службу в органи внутрішніх справ, що проходять огляд за графою I, визнаються непридатними за наявності короткозорості чи далекозорості більше 6,0 Д або астигматизму будь-якого виду з різницею рефракції в двох основних меридіанах більше 3,0 Д. Гострота зору з корекцією має бути не нижче 0,6 на кожне око. Кандидати на службу, які проходять огляд за графою II, можуть мати короткозорість чи далекозорість не більше 3,0 Д або астигматизм будь-якого виду не більше 2,0 Д при гостроті зору не нижче 0,6 на кожне око без корекції. Кандидати на службу за графою III визнаються непридатними до служби в органах внутрішніх справ, якщо ступінь аметропії на гіршому оці перевищує такі межі: короткозорість більше 10,0 Д чи далекозорість більше 6,0 Д; астигматизм будь-якого виду більше 4,5 Д. Гострота зору з корекцією — не нижче 0,6 на кожне око.

Вважаю, що вимоги до стану здоров'я кандидатів на службу в органи внутрішніх справ є цілком справедливими, оскільки службовці цього правоохоронного органу, виконуючи свої посадові обов'язки, доволі часто зазнають емоційних та фізичних перевантажень, долають психологічний і фізичний опір правопорушників, нерідко працюють при несприятливих погодних умовах, у нічний час, у вихідні та святкові дні.

У закордонних країнах до кандидатів на зайняття посад у поліції також ставляться підвищені вимоги щодо стану здоров'я. Наприклад, у США кандидатів на зайняття посад у поліції ретельно обстежують у медичному плані. Таке обстеження включає обстеження травної системи, крові, зубів, слуху, зору, опорно-рухового апарата, хребта, носоглотки, нервової системи, психічного здоров'я тощо. Особлива увага приділяється обстеженню зору, його нижня межа повинна бути не менш 80 %. Серед мінімальних вимог до кандидатів у спеціальні агенти ФБР є медичний огляд, зокрема за слухом і колірним зором. Показник зору без окулярів повинен бути як мінімум 20/200 і 20/20–20/40 – в окулярах

[1, с. 110–111]. У США до 1990 р. діяли стандарти щодо ваги і зросту, яким повинен був відповідати претендент на зайняття посади в поліції. Сьогодні розповсюдженою є практика внесення до контрактів про службу в поліції вимог щодо непаління службовців.

Вважаю за доцільне скористатися закордонним досвідом щодо внесення до контрактів про службу в органах внутрішніх справ вимог щодо заборони паління.

Ще однією вимогою до кандидатів на службу в органи внутрішніх справ є рівень освіти. Так, відповідно до п. 6 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, посади середнього, старшого і вищого начальницького складу органів внутрішніх справ комплектуються особами, які мають вищу або спеціальну середню освіту.

Подібна практика існує і за кордоном. Так, у більшості поліцейських департаментів США мінімальним стандартом прийняття на службу є наявність диплома про середню освіту [4, с. 134]. Наявність середньої освіти вимагається при вступі до поліції багатьох європейських країн (Німеччина, Нідерланди, Росія, Франція тощо).

Кандидати в спеціальні агенти ФБР повинні задовольняти одній з чотирьох наступних вимог: 1) мати ступінь у галузі права; 2) мати диплом бухгалтера, отриманий у чотирирічному коледжі, що має акредитацію; 3) мати диплом чотирирічного коледжу і вільно володіти іноземною мовою, у якій має потребу дана особа; 4) мати магістерський ступінь у галузі комп'ютерної техніки зі спеціалізацією у сфері програмування або магістерський ступінь в математиці, фізиці, інженерії, управлінні або управлінні бізнесом, операційних дослідженнях, управлінні науковою діяльністю [1, с. 112].

Ефективне виконання особами рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ своїх посадових обов'язків не в останню чергу залежить від їх особистих якостей. Вони повинні володіти підвищеною працездатністю, доброю загальною та вибірковою пам'яттю, увагою, розвинутим мисленням та уявою, високим рівнем емоційної стійкості, що виявляється в умінні працювати в екстремальних ситуаціях, здатністю в умовах перевантажень самостійно і швидко приймати доцільні і ефективні рішення та здійснювати їх тощо. Крім того, особа, яка працює в правоохоронному органі, повинна бути моральною та своїми діями підтримувати авторитет цього органу на належному рівні. Цими обставинами обумовлений і характер спеціальних вимог до якостей і здібностей претендентів на зайняття посад в правоохоронних органах. Так, п. 3 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ містить вимогу щодо особистих якостей претендента на зайняття

посади в органах внутрішніх справ, а ст. 17 Закону України «Про міліцію» – щодо особистих, ділових і моральних якостей.

Важливою вимогою до кандидата на службу в органи внутрішніх справ є відсутність судимостей. Так, відповідно до ст. 17 Закону України «Про міліцію», не можуть бути прийняті на службу до міліції особи, які раніше засуджувались за вчинення злочину.

Вважаю таку норму необхідною для спеціального законодавства, яке регламентує проходження служби в органах внутрішніх справ, оскільки вона закріплює одну з важливих гарантій принципу законності в діяльності правоохоронних органів: особа, що здійснила злочин, не повинна судити про кримінальну караність днів інших.

Кандидати на службу в органи внутрішніх справ повинні володіти бездоганним минулим, доброю репутацією, мати добропорядне, лояльне в правовому та моральному відношенні оточення (родичів, знайомих та близьких). Так, необхідність підвищених вимог до способу життя (у тому числі і в минулому), поведінки службовця у позаробочий час пояснюється, передусім, тим, що особи рядового та начальницького складу, оцінюючи вчинки інших людей на предмет відповідності їх нормам права і моралі, самі повинні бути зразком дотримання цих норм як на робочому місці, так і в позаробочий час. Доцільність існування обмежень, які пов'язані з наявністю судимості у близьких родичів та асоціальних міжособистісних зв'язків у претендента, обумовлюється неминучістю, за наявності деяких умов (наприклад, спільного мешкання), негативного впливу цих факторів на особистість та поведінку претендента. Разом з тим існує необхідність у застосуванні індивідуального підходу до кожного конкретного випадку. Наприклад, наявність судимості у близького родича за скоєння певної дорожньо-транспортної пригоди уявляється такою, що не може заважати прийняттю на службу до органів внутрішніх справ.

Перевірка відповідності кандидата вимогам, які ставляться до його способу життя та оточення, здійснюється з використанням таких методів оперативно-розшукової діяльності, як перевірка за оперативними обліками органів внутрішніх справ, оперативна установка за місцем проживання.

У США та більшості країн Європи для дослідження минулого претендента на службу в правоохоронних органах використовують спеціальну перевірку і поліграф. Наприклад, спеціальна перевірка кандидата на службу до поліції проводиться поліцейськими департаментами шляхом аналізу документованої інформації й опитувань осіб, що тією або іншою мірою мають відношення до кандидата. Важливе значення в ході перевірки приділяється інформації, що міститься в поліцейських обліках, та свідченням сусідів. У США прийнято опитувати не менше чотирьох сусідів для

одержання більш об'єктивної інформації. У ході спеціальної перевірки поліцейський департамент запитує інформацію з освітніх установ та від роботодавців. Особлива увага приділяється перевірці родини заявника, звертається увага на наявність таких родичів або груп родичів, що можуть негативно впливати на службову діяльність кандидата в поліцейському департаменті або втягувати його в протиправну діяльність. У ході спеціальної перевірки одержується додаткова інформація щодо вживання алкоголю, наркотиків, уподобань у сексуальному поведженні, фінансового становища тощо [4, с. 147–148]. Дослідження на поліграфі є окремою стадією вивчення минулого кандидата, спрямоване на з'ясування інформації, яку не можна одержати іншими способами (наприклад, з'ясування недавніх подій або інформації, якою володіє тільки кандидат). Поліграф дозволяє роботодавцю одержати інформацію про поведінку і характер кандидата. Використовується поліграф для перевірки відповідей та інформації у заяві, перевірки кримінального минулого, визначення проблем, що виникали на колишньому місці роботи, перевірки моральних якостей [7, с. 63–64].

Вважаю доцільним використати позитивний досвід закордонних країн щодо застосування поліграфа при прийнятті на службу до органів внутрішніх справ.

Національне законодавство встановлює вимоги до рівня фізичної підготовки кандидатів на службу в органи внутрішніх справ. Це передусім пов'язано з тим, що завдання, які виконують особи рядового та начальницького складу, нерідко супроводжуються силовим протистоянням з правопорушниками або погонею за ними. Відомі факти, коли недостатня фізична підготовка була однією з причин поранення службовців органів внутрішніх справ та навіть їх загибелі під час виконання посадових обов'язків.

Вимоги щодо рівня фізичної підготовки кандидатів на службу в органи внутрішніх справ передбачені Настановою з фізичної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України та Положенням про організацію початкової підготовки працівників органів внутрішніх справ України, затвердженими наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25 листопада 2003 р. № 1444. У цих документах містяться нормативи з бігу на 100 м, 1000 м для чоловіків і жінок; підтягування для чоловіків та згинання-розгинання рук в упорі лежачи для жінок.

Національне законодавство закріплює низку обставин, що характеризують особистість, які є несумісними із заняттям посади в органах внутрішніх справ. По-перше, це членство в політичних партіях. Так, відповідно до ст. 18 Закону України «Про міліцію», працівники міліції не можуть бути членами політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. На мій погляд, таке обмеження є обґрунтованим, оскільки виводить

правоохоронні органи з-під впливу політичних лідерів та відповідає цілям побудови правової держави в Україні, а також сприяє об'єктивному, неупередженому виконанню особами рядового та начальницького складу своїх посадових обов'язків. Отже, незважаючи на положення ст. 2-1, 25 КЗпП України, згідно з яким держава забезпечує рівність трудових прав незалежно від політичних поглядів та при укладенні трудового договору забороняється вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомості про їх партійну приналежність, вважаю положення спеціального законодавства вірним і законним. Додатковим аргументом на користь наведеного служить закордонний досвід встановлення таких вимог. Так, окремі країни навіть передбачили вимоги щодо обмеження участі службовців правоохоронних органів у політичній діяльності на конституційному рівні. Наприклад, ст. 98 Конституції Італії закріплює, що стосовно суддів, кадрових військових дійсної служби, посадових осіб і агентів поліції закон може установити обмеження їх права перебувати в політичних партіях. Стаття 29 Конституції Республіки Греція встановлює заборону для усіх суддів, військовослужбовців, службовців органів державної безпеки, а також для державних службовців проводити маніфестації у будь-якій формі в підтримку політичних партій. Рівною мірою забороняється будь-яка діяльність на користь політичних партій для службовців органів юридичних осіб публічного права, державних підприємств і органів місцевого самоврядування.

По-друге, це обмеження спільної роботи близьких родичів. Так, відповідно до п. 40 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, особам рядового і начальницького складу, які є між собою близькими родичами або свояками (батьки, подружжя, брати, сестри, діти, а також брати, сестри, батьки і діти подружжя), не дозволяється проходити службу в одному й тому ж органі внутрішніх справ, якщо їх служба пов'язана з безпосередньою підлеглистю або підконтрольністю одного з них іншому.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначу, що в цілому національне законодавство містить цілком виправдані та такі, що відповідають світовій практиці, вимоги до кандидатів на службу в органи внутрішніх справ. У той же час існує доцільність у закріпленні для них також інших вимог, які встановлені для службовців інших правоохоронних органів. Наприклад, для претендентів на зайняття посад суддів обов'язковою є вимога щодо проживання в Україні не менш як десять років та володіння державною мовою.

Переконали, що зазначені вимоги доцільно закріпити як обов'язкові і для кандидатів на службу в органи внутрішніх справ. Також є доцільним запровадити для них надання відомостей про

доходи та зобов'язання фінансового характеру, а також відомостей про належні їм та членам їх сімей нерухоме та цінне рухоме майно, вклади у банках і цінні папери.

Список літератури: 1. Свон Р. Д. Эффективность правоохранительной деятельности и ее кадровое обеспечение в США и России : науч. издание / Р. Д. Свон ; под общ. ред. В. П. Сальникова. – СПб. : Алетей, 2000. – 288 с. 2. Быков А. В. Основы кадровой политики в полиции и жандармерии отдельных западноевропейских стран / А. В. Быков // Вестник Московского университета МВД России. – 2008. – № 1. – С. 150–152. 3. Бушкевич В. Н. Международно-правовой опыт обеспечения права граждан на службу в правоохранительных органах / В. Н. Бушкевич // Вестник Московского университета МВД России. – 2008. – № 2. – С. 182–184. 4. Джурканин Т. Кадровое обеспечение полиции США : монография / Т. Джурканин, А. Негодченко, В. Сергеев ; под ред. А. В. Негодченко. – Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2003. – 360 с. 5. Антонов И. П. Полиция Германии: история и современность : учеб. пособие / И. П. Антонов. – М. : Академия управления МВД России. – 2000. – 144 с. 6. Полиция и юридическая система в Англии, Уэльсе и Северной Ирландии. – 2000. – 29 с. 7. Чарльз М. Т. Профессиональная подготовка сотрудников полиции (милиции) США и России : науч. издание / М. Т. Чарльз ; под общ. ред. В. П. Сальникова. – СПб. : Алетей, 2000. – 224 с.

Надійшла до редколегії 16.11.2009